

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 2 mars 1944 kl. 5 em.

*Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 3 i
anledning av väckt motion angående anställande av partiellt arbetsföra i statens tjänst.*

I en inom andra kammaren väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 346, har herr *Gustafsson* i Bogla m. fl. hemställt, att riksdagen måtte besluta om sådan ändring av villkoren för anställning i statlig tjänst, att även s. k. partiellt arbetsföra kunna erhålla anställning.

I fråga om motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utlåtanden över motionen hava i vederbörlig ordning inhämtats från medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission, järnvägsstyrelsen, generalpoststyrelsen och statskontoret, varjämte utskottet berett landsorganisationen i Sverige och de lungsjukas riksförbund tillfälle att inkomma med yttranden.

Medicinalstyrelsen understryker betydelsen ur samhällets synpunkt av problemet om nyttiggörande av de partiellt arbetsföras arbetskraft, ej minst med tanke på den snart infallande tid, då antalet individer i de arbetsföra åldrarna kan beräknas högradigt minska. Partiellt arbetsföras ökade möjligheter till egen inkomst komme givetvis även att reducera nu utgående understöd i olika former. Därtill komma skäl av mera personlig och psykologisk art. Styrelsen fäster tillika uppmärksamheten på vissa svårigheter vid frågans lösning, exempelvis bedömandet av de partiellt arbetsföras arbetsprestationer och ersättningen för dylika samt nödvändig hänsyn till lämplig arbetsmiljö, risken för smittofara vid oförmärkt recidiv och dyl. Vidare erinras om att svenska nationalföreningen mot tuberkulos framställt förslag till vissa eftervårdande åtgärder. Lättnader föreslås i nuvarande bestämmelser om friskintyg för statsanställning, och som lämpliga förebilder angivas länssanatorier, där arbetsföra tuberkulösa under vissa särbestämmelser beträffande lön under sjukdom fått anställning.

Socialstyrelsen biträder kravet på lindring beträffande läkarintyg för vinnande av anställning i statstjänst och ifrågasätter åtgärder jämväl rörande partiellt arbetsdugliga av olika slag, såsom reumatiker, epileptiker, nevrotiker, sinnessjuka och vanföra. Styrelsen erinrar om att 1928 års lönekommitté i sitt 1931 avgivna förslag till avlöningsreglemente för extra ordinarie och extra tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen, framhållit hurusom bris-

tande kroppskonstitution icke alltid borde vara hinder för vinnande av anställning. Nu gällande bestämmelser om pensionsrätt kunde givetvis anföras som ett hinder för införande av mera liberala principer beträffande icke fullt friska personers statsanställning, men sådana grunder borde fastställas för dylika personers pensionsförmåner, att exempelvis sjukdomstid ej för dem inräknades i tjänstårsberäkningen. Det vore emellertid givet, att man här stode inför ett spörsmål, som måste grundligt övervägas, innan några åtgärder kunde vidtagas. Det borde därvid också undersökas, huruvida åtgärderna borde få en mera allmän räckvidd eller om de borde ha avseende enbart på vissa grupper av de partiellt arbetsföra.

Statens arbetsmarknadskommission erinrar om att de partiellt arbetsförsysselsättningsproblem under de senaste åren i hög grad uppmärksamrats. Insikten om att ett införande av denna kategori av samhällsmedlemmar i produktivt arbete är en värdefull form för positiv socialvård hade spritts i allt vidare kretsar. Samtidigt hade även konstaterats, att vad som hittills uträttats i denna fråga är otillräckligt och att det både ur socialekonomisk och socialetisk synpunkt är synnerligen angeläget att arbetet med dess lösande intensifieras. Icke minst med hänsyn till att den nu skönjbara framtida befolkningsutvecklingen i vårt land komme att medföra, att försörjningsbördan blir mer och mer tyngande för de allt fåtaligare arbetseffektiva åldrarna, hade ett tillvaratagande av även de partiellt arbetsförs produktiva förmåga fått ökad betydelse.

Statens arbetsmarknadskommission, som genom sina arbetsförmedlingsorgan, särskilt på vissa platser, har nära kontakt med de partiellt arbetsföra och väl känner deras svårigheter att vinna anställning, måste med glädje välkomna varje initiativ, som kan förväntas underlätta deras situation. En granskning av de stadganden, som gälla för anställning i statlig tjänst, gäve vid handen, att någon generell behörighetsregel beträffande viss kropps- och sinnesbeskaffenhet, som bör fordras för vinnande av dylik tjänst, icke förefinnes. Endast för vissa områden inom den statliga förvaltningen ställdes härvidlag mera preciserade krav på den sökande. Dessa voro i allmänhet betingade av de speciella fordringar, som tjänsten inom respektive områden ställer på dess utövare. Sådana bestämmelser gällde exempelvis inom kommunikationsverken samt inom undervisningsväsendet.

Det centrala stadgandet, när det gäller vinnande av anställning inom andra områden av statsförvaltningen, vore K. K. den 18 juli 1935 (nr 460) angående skyldighet i vissa fall att förete läkarintyg för vinnande av anställning i statens tjänst. Intygsplikten hade i denna kungörelse anknutits till pensionsrätten. För vinnande av anställning i befattning, med vilken är förenad pensionsrätt enligt civila tjänstepensionsreglementet, numera ersatt av 1941 års allmänna tjänstepensionsreglemente, liksom även för vinnande av anställning, som efter viss prövnings- eller utbildningstid avses leda till erhållande av dylik befattning, krävdes således företeende av läkarintyg, avfattat enligt av medicinal-

styrelsen fastställt formulär. I regel skulle dylikt intyg utfärdas av verksläkare. Formuleringen av ovannämnda intyg hade varit föremål för riksdagens uppmärksamhet vid behandlingen av en motion vid 1940 års riksdag. I denna, inom riksdagens första kammare av herr A. O. Frändén väckt motion (nr 33), hemställdes, att riksdagen ville besluta skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om vidtagande av skyndsamma åtgärder i syfte att underlätta för vanföra personer att vinna arbetsanställning. Kommissionen funne med instämmande i motionens syfte det vara önskvärt, att t. ex. frågor om förmåner vid sjukdom, om pensionsrätt och även om möjlighet till deltidstjänstgöring och till en efter arbetsförmågan avpassad ersättning upptagas till prövning samtidigt med frågan om villkoren för anställning i statens tjänst och att för den skull resultatet av arbetet inom kommittén för utredning av de partiellt arbetsföras problem bör avvaktas.

Järnvägsstyrelsen framhåller, att förevarande spörsmål vore mera av social än nationalekonomisk natur och att motionen tagit sikte på de partiellt arbetsföras anställning med avlöning och pension enligt samma grunder som för »fullvärdig» arbetskraft. För statens järnvägars del vore arbetet av i regel så ansträngande art, att mindre arbetsföra under inga omständigheter vore lämpliga för denna. Statens järnvägar kände sig därjämte skyldiga att i första hand draga försorg om de redan tidigare där anställda, som på grund av olycksfall, nedfatt arbetsförmåga o. s. v. måste beredas annat och i många fall lindrigare arbete än det dittills innehavda. Styrelsen avstyrker därför motionen.

Generalpoststyrelsen, som utgår från att till »mera fast anställning» finge räknas, förutom ordinarie befattningshavare, jämväl aspiranter och extra ordinarie ävensom lant- och lådbrevbärare, vilka tjänster äro förenade med pensionsrätt. Att i statstjänst anställa person med begränsad användbarhet eller person, som redan i förväg kunde beräknas komma att åsamka statsverket merutgifter i fråga om sjukavlöning och event. pension, kunde ej anses vara förenligt med statsverkets ekonomiska intressen och stode ej heller — i vad det gäller affärsverken — i överensstämmelse med de av statsmakterna ofta framförda kraven på personalens effektiva utnyttjande och en rationell drifts-ekonomi.

Frånsett frågans ekonomiska innebörd måste kravet på ett fullgott hälsotillstånd för postverkets vidkommande under alla förhållanden upprätthållas, då det gäller personal i den egentliga linjetjänsten, d. v. s. huvuddelen av den vid postanstalterna anställda personalen. Inom generalpoststyrelsen med dess mera differentierade arbetsformer kunde man ju — särskilt beträffande befattningar i den s. k. kontorsbiträdeskarriären — tänka sig att kravet på ett i alla hänseende fullgott friskbetyg i vissa fall kunde frångås. Det hade redan nu någon gång hänt att person, behäftad med visst kroppsslyte, erhållit ordinarie anställning å sådan befattning. Men även det arbete, som här avses, vore av så krävande art, att ett i övrigt fullgott hälsotillstånd i regel är en nödvändig

förutsättning för anställning. Personer, som lida av exempelvis lungtuberkulos, kunde sålunda enligt generalpoststyrelsens uppfattning icke lämpligen anställas ens å någon av här åsyftade tjänster.

Förutsättningen för användning i nämnvärd omfattning av partiellt arbetsföra i statstjänst torde vara att särskilda mindre ansträngande tjänster (ev. deltidstjänster) inrättas för dem. Detta torde emellertid icke kunna ske utan en genomgripande revision av gällande avlönings- och pensionsförfattningar.

Generalpoststyrelsen delade motionärernas uppfattning, att frågan om beredande av försörjningsmöjligheter åt de s. k. partiellt arbetsföra är av stor ekonomisk och social betydelse. Det i motionen framförda förslaget om anställning av partiellt arbetsföra i statstjänst torde dock icke kunna genomföras utan att hela frågan först gjorts till föremål för en allsidig utredning.

Statskontoret erinrar om sambandet mellan styrkt hälsa och vinnande av anställning, som är förenad med pensionsrätt, samt framhåller, att å vissa områden av statlig eller statsunderstödd verksamhet särskilda krav uppställts med avseende å de tjänstesökandes hälsotillstånd men att så likväl icke i allmänhet vore fallet. Å andra sidan torde myndigheterna, även när det tillkommer dem att diskretionärt pröva ifrågavarande spörsmål, vara tämligen obenägna att anställa personer, som icke äro fullt friska. I varje fall torde detta gälla, om pensionsgrundande befattning avses.

Enligt statskontorets mening vore det ur såväl nationalekonomisk som humanitär synpunkt väl motiverat, att de partiellt arbetsföra beredas sysselsättning vid statliga verk och institutioner. Möjligheter härför funnes emellertid redan nu, särskilt i fråga om arvodesbefattningar. Dessa möjligheter borde i ökad utsträckning tillvaratagas. Beträffande det av motionärerna framförda yrkandet, att ändring skulle vidtagas i villkoren för anställning i statstjänst, vill statskontoret framhålla, att nämnda villkor sammanhänka med de förmåner i fråga om sjukavlöning, sjukvård och pension, vilka tillkomma statstjänstemännen, och att spörsmålet om ändring i villkoren fördenskull icke torde kunna lösas isolerat utan endast i samband med en allmän utredning angående anställningsförmåner.

Landsorganisationen i Sverige anförde under framhållande av sin sympati för förslaget i motionen, att motionärerna otvivelaktigt hade rätt i att stat och kommun böra föregå med gott exempel, när det gäller anställandet av icke »fullgod» arbetskraft. Den nuvarande metoden att kräva ett i alla avseenden fullgott hälsotillstånd hos dem, som erhålla statliga eller kommunala befattningar, hade otvivelaktigt drivits för långt. Det vore i varje fall önskvärt, att hälsointygen bleve bättre differentierade efter arbetets art, så att icke läkarkontrollen helt förhindrar, att i offentlig tjänst anställas sådana personer, som i vissa befattningar kunna utföra ett gott arbete samtidigt som de äro handikapade i andra uppgifter.

De lungsjukas riksförbund understryker betydelsen av att de partiellt arbets-

föra beredas möjlighet till egen försörjning och i så stort antal som möjligt placeras i arbetsmarknaden, eventuellt efter förut genomgången omskolning eller placering i lämpligt yrke. När det gällde beredande av arbete åt lungsjuka eller f. d. lungsjuka, vilka på grund av sjukdomens karaktär ej kunnat erhålla friskintyg men vilkas hälsotillstånd är sådant att de på många områden väl skulle kunna tävla med den friska arbetskraften i arbetskapacitet, uppstälde sig speciella problem. Framförallt vore det den s. k. »bacillskräcken», som lägger hinder i vägen för den arbetssökande lungsjuke. Även om denne kan förete läkarintyg om att han eller hon icke är smittoförande, droge sig arbetsgivaren ofta på grund av medveten eller omedveten smittorädsla för att anställa vederbörande. Hos den enskilde arbetsgivaren hade den lungsjuke alltså mycket små utsikter att få anställning, och härtill bidroge i hög grad — som även påpekades i motionen — att den enskilde arbetsgivaren icke anser sig ha skyldighet att ta hänsyn till den partiella arbetskraften så länge stat och kommun — som ju anses som mönsterarbetsgivare — anställer endast fullgod arbetskraft.

Det skulle utan tvivel få en för de lungsjuka gynnsam återverkan även på den allmänna arbetsmarknaden om statliga verk och inrättningar anställde även f. d. lungsjuka, vilka kunna uppvisa intyg om smittofrihet. Det skulle betyda mycket i den kamp mot den obefogade bacillskräcken, som av sociala och humanitära skäl föres icke minst från läkarnas sida. För den händelse att den motion, det här gäller, skulle remitteras till den statliga kommitté, vilken tillsatts för utredning av de partiellt arbetsföras problem, ville de lungsjukas riksförbund hemställa, att i avvaktan på utredning om den partiella arbetskraftens anställning i ordinarie statstjänst riksdagen måtte uttala sig för att statliga verk och inrättningar vid anställande av extra arbetskraft i större utsträckning än som hittills skett anställa även partiellt arbetsföra. Många lungsjuka skulle på ett tillfredsställande sätt kunna sköta sysslor som skrivbiträden, arkivarbetare, vaktmästare m. m. Bifall till motionen tillstyrkes av förbundet.

Av de sålunda hörda myndigheterna eller sammanslutningarna hava medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, landsorganisationen och, på sätt ovan återgivits, de lungsjukas riksförbund funnit frågan innefattas i det uppdrag, som ålagts den under hösten 1943 tillsatta kommittén med uppdrag att utreda tillvaratagandet av de partiellt arbetsföras produktiva förmåga. Socialstyrelsen har ansett motionen vid dylikt förhållande icke böra leda till någon riksdagens åtgärd.

Utskottet skall här nedan i korthet redogöra för de åtgärder, som hittills vidtagits i förevarande ämne. De partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem har beaktats av 1940 års lagtima riksdag, som i tvenne skrivelser, båda dagtecknade den 12 juni 1940, hemställt om vissa åtgärder. I den ena av dessa skrivelser (nr 386) anhåller riksdagen, att Kungl. Maj:t ville gå i författning om vidtagande av åtgärder i syfte att underlätta för vanföra personer att vinna arbetsanställning. Den andra skrivelsen (nr 387) utmynnar i en hemställan om en utredning rörande de praktiska åtgärder, som äro ägnade att i framtiden

tillgodoföra samhället och det produktiva livet de partiellt arbetsföras arbetskraft.

Den 15 oktober 1943 anförde statsrådet och chefen för socialdepartementet med anledning härav till statsrådsprotokollet bl. a. följande: »Inom ett rationellt organiserat samhälle böra, såsom jag redan anført, icke blott de fullt arbetsföra utan även de partiellt arbetsdugliga deltaga i produktionen. Uppnåendet av detta mål är givetvis förenat med svårigheter, men samhällets eget intresse härav torde i de flesta fall sammanfalla med individernas; man synes nämligen kunna utgå från att flertalet partiellt arbetsföra lida av den tvungna sysslolöshet, vari de ofta måste leva. Det torde vidare med hänsyn till den framtida befolkningsutvecklingen vara av vikt, att samhället inriktar sig på att söka skapa förutsättningar för ett bättre tillvaratagande av den tillgängliga arbetskraften. Verkställda utredningar visa sålunda, att antalet individer inom de effektivaste arbetsåldrarna kommer att avsevärt sjunka under de närmaste tjugo åren, samtidigt som en avsevärd ökning av de äldre, mindre arbetsföra eller helt arbetsoförmögna årsklasserna kan förväntas inträda. Med hänsyn till vad sålunda anförts finner jag mig böra förorda, att en särskild utredning verkställas med syfte att skapa ökade möjligheter för tillvaratagande av de partiellt arbetsföras produktiva förmåga. Då förevarande spörsmål till stor del torde kunna betecknas såsom ett arbetsförmedlingsproblem, bör vidare utredning ske rörande eventuellt erforderliga anordningar för att göra arbetsförmedlingsorganen bättre rustade att tillgodose de partiellt arbetsföras intressen. Vidare bör undersökning företagas beträffande möjligheterna att förmå såväl enskilda som allmänna arbetsgivare att i högre grad än hittills utnyttja de partiellt arbetsföra inom områden, där detta utan nackdel kan ske.»

Sakkunniga tillkallades den 25 oktober 1943 och hava ännu ej haft tillfälle framlägga några positiva förslag.

För egen del får utskottet anføra följande.

Utskottet.

Utskottet delar med motionärerna uppfattningen att frågan om utnyttjande i högre grad än hittills skett av arbetsförmågan hos de olika slägen av partiellt arbetsföra är ett spörsmål av synnerlig betydelse. Den minskning i antalet personer i förvärvsåldern, som redan nu kan förutses för den kommande tiden, gör det angeläget att tillvarataga all den arbetskraft, som överhuvud kan nyttjas i olika former av arbete, och därmed reducera det understöd från det allmännas sida, som eljest måste utgå. Jämväl hänsyn av mera ideell art till dem, som drabbas av sjukdom eller invaliditet, kunna med fog åberopas. Till denna kategori höra även de, som på grund av högre ålder äro mindre begärliga på arbetsmarknaden. De invändningar, som gjorts mot en lindring i hittills upprätt hållna krav på god hälsa och konstitution som villkor för vinnande av anställning, böra ej verka hindrande. Av de hörda ämbetsverkens utlåtanden, som ovan refererats, framgår också med tydlighet att utvägar synas stå till buds jämväl för dylika fall. Sakkunniga för utredande av det med motionen avsedda

spörsmålet ha emellertid nyligen tillsatts och ännu ej haft tillfälle att taga ställning, än mindre avgiva något positivt förslag i ämnet. Under sådana förhållanden finner utskottet sig förhindrat att påyrka några direkta åtgärder i anledning av motionen. Utskottet vill emellertid redan i detta sammanhang giva uttryck åt en livlig förhoppning att motionärernas synpunkter av de sakkunniga må bliva beaktade så långt möjligt är. Härvid bör samtidigt iakttagas, att de krav på att den icke fullvärdiga arbetskraft, som kan komma till ökad användning, icke komma att till men för arbetslivets effektivitet och ändamålsenliga anordnande verka hinderligt på anställandet av den personal, som för varje särskild arbetsuppgifts fyllande är den i alla avseenden lämpligaste. Uppenbart är att under alla omständigheter speciella anställningsvillkor med avseende särskilt på sjukavlönings- och pensionsförmåner måste bli gällande i fråga om de partiellt arbetsföra i den mån de kunna beredas mera stadigvarande anställningar.

Under återopande av det ovan sagda och vad sålunda i övrigt anförts i de över motionen avgivna utlåtandena får utskottet hemställa,

att motionen II: 346 icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Stockholm den 2 mars 1944.

På utskottets vägnar:

MARTIN LJUNGBERG.

Närvarande: herrar *Ljungberg, Thapper, Hedqvist*, fru *Skoglund-Lindblom*, herrar *Stjärne, Andersson* i Gisselås, fruar *Linderoth-Andersson* och *Svedberg*, herrar *Severin* i Gävle och *Hansson* i Skediga.
